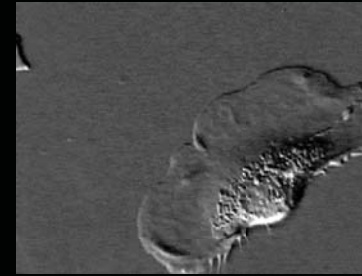

BIOMOLEKULÁRIS RENDSZEREK VIZSGÁLATA

SPEKTROSZKÓPIÁK, MIKROSZKÓPIÁK

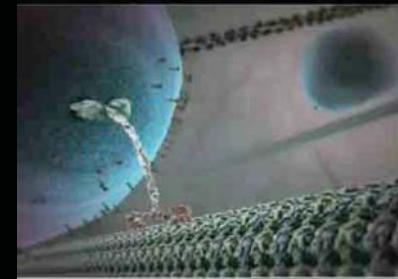
ÉLŐ SEJT: MOLEKULAGÉPEZETEK SOKASÁGA

Tovacsúzó keratinocita

Mikrotubulus dinamikus instabilitás

Vezikulum transport kinesinnel

Fehérjeszintézis riboszmán

<http://multimedia.mcb.harvard.edu>

VIZSGÁLATOK CÉLJA

- Biomolekuláris **szerkezet** és
- **működés** pontosabb megismerése

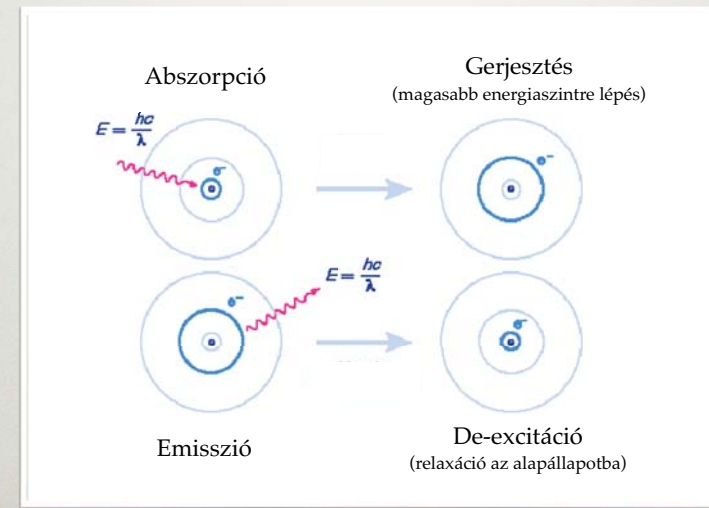
VIZSGÁLATI MÓDSZEREK

- Spektroszkópiák:
  - elektromágneses sugárzás és anyag közötti kölcsönhatások vizsgálata
  - abszorpció; fluoreszcencia (FRET); NMR
- Mikroszkópiák:
  - képalkotás a szabad szemmel nem látható világról
  - az Abbé-féle feloldási határ “megerősökölése”

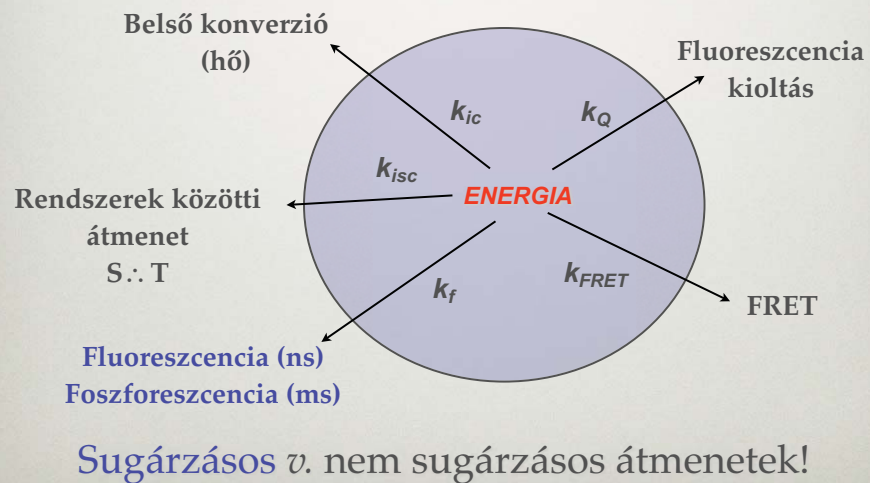
LUMINESZCENCIA

- Gerjesztett állapotból fényemisszióval járó relaxáció
- A hőmérsékleti sugárzáson felül kibocsátott sugárzás
- “Hideg fény”
- Fluoreszcencia és foszforeszcencia

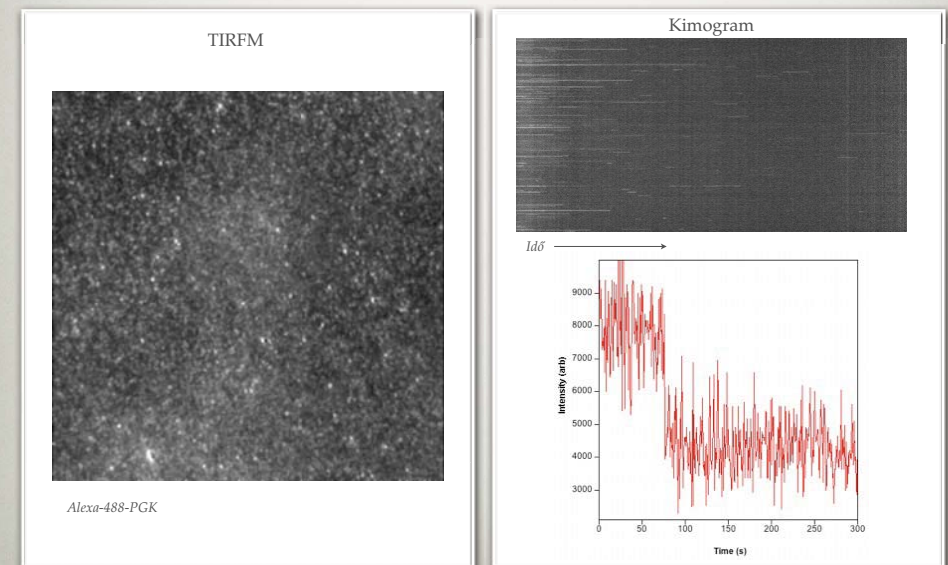
A LUMINESZCENCIA LÉPÉSEI

GERJESZTÉS SORÁN ELNYELT ENERGIA SORSA

Egyedi molekula fluoreszcencia

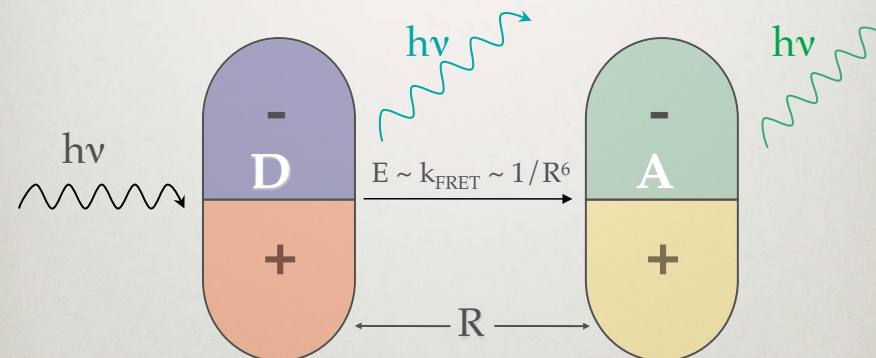
FLUORESZCENCIA REZONANCIA ENERGIA TRANSZFER

Általánosan:

- A gerjesztett állapotban lévő molekula (*donor*), valamint egy megfelelő spektroszkópiás követelményeket kielégítő molekula (*akceptor*) között *dipól-dipól* kölcsönhatás révén, *sugárzás nélküli* energiaátadás formájában jön létre.
- Fluoreszcencia Rezonancia Energia Transzfer (FRET): ha az energiáttranszfer szereplői fluorofórok.

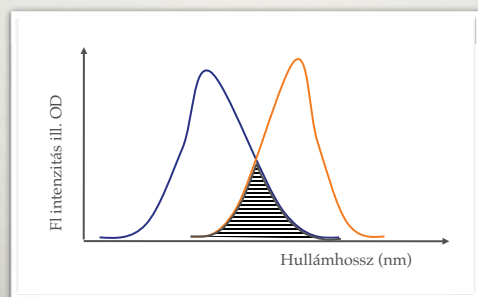
FRET

- A gerjesztett donor relaxációjához hozzájárul az akceptor molekula emissziója!

A FRET FELTÉTELEI

- Fluoreszcens donor és akceptor molekula.
- A donor és akceptor molekula közötti távolság (R) 2-10 nm!
- Átfedés a donor emissziós spektruma és az akceptor abszorpciós spektruma között.

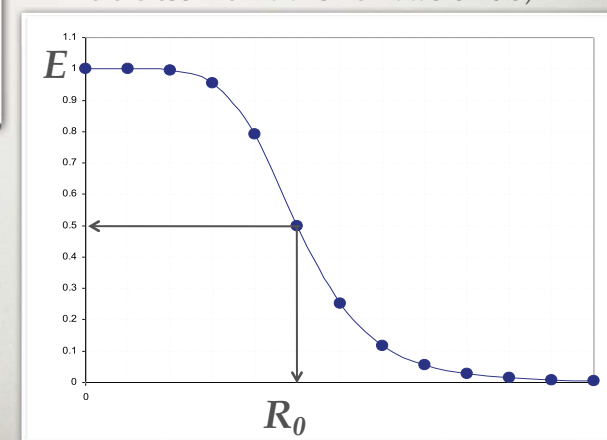

A FRET TÁVOLSÁGFÜGGÉSE

$$E = \frac{R_0^6}{R_0^6 + R^6}$$

A fluorofórok közötti
aktuális távolság

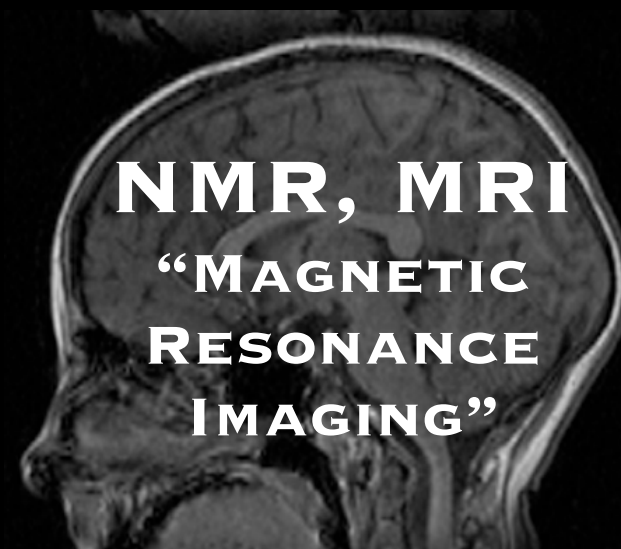
Förster-távolság
(Az a távolság melyen a FRET hatásfok
felére csökken: transzferhatásfok 0.5)

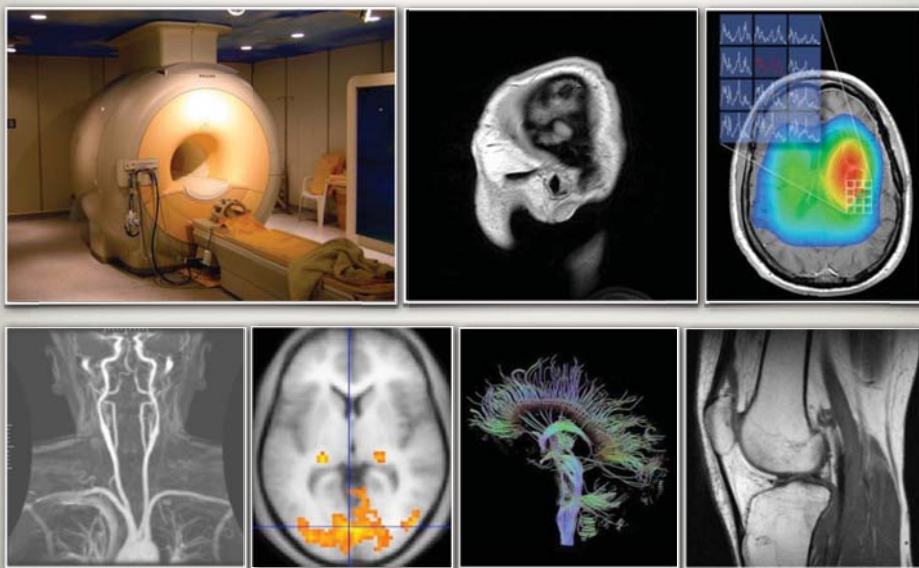

A FRET ALKALMAZÁSA

- **Molekuláris mérőszalag:** távolságmérés a nm-es (10^{-9} m) tartományban.
- Nagyon érzékeny!
- **Alkalmazás:**
  - Molekulák közötti *kölcsönhatások* tanulmányozása.
  - Molekulákon belüli *szerkezeti* változások tanulmányozása.

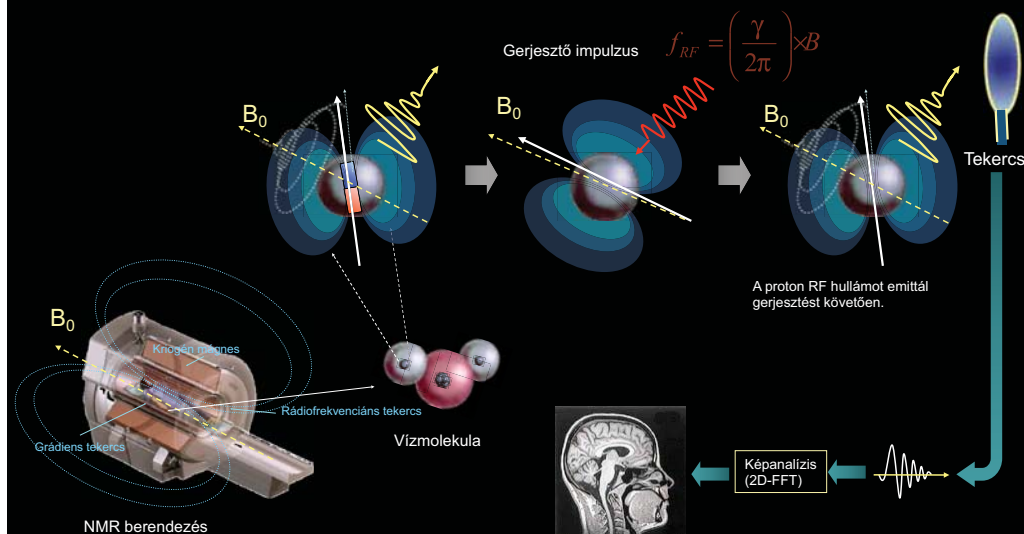
MRI: A DIAGNOSZTIKÁT FORRADALMASÍTÓ MÓDSZER

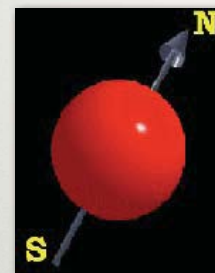
MRI: NON-INVÁZÍV TOMOGRÁFIÁS MÓDSZER

NMR: ALAPELVEK

MAGSPINNEL RENDELKEZŐ MAGOK: ELEMI MÁGNESEK

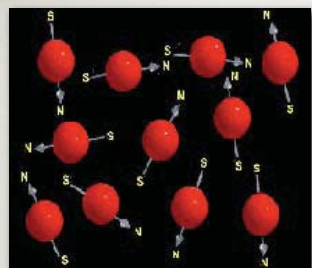

Mágneses momentum:

$$\mu_i = \gamma L$$

γ = giromágneses hányados
L = magspin

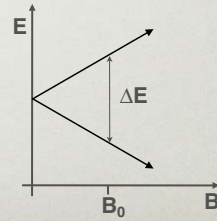
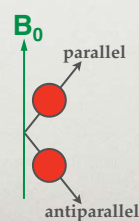
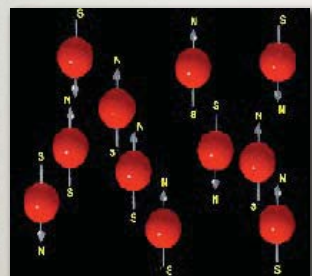
Mágneses tér hiányában:
elemi mágnesek orientációja random

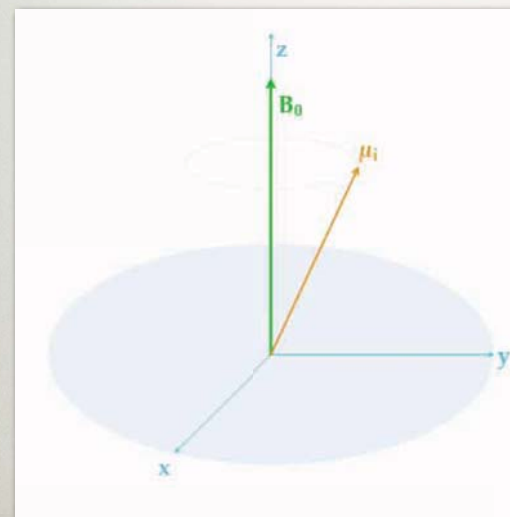
Mágneses térben:

elemi mágnesek
orientálódnak

energiaszintek
felhasadnak

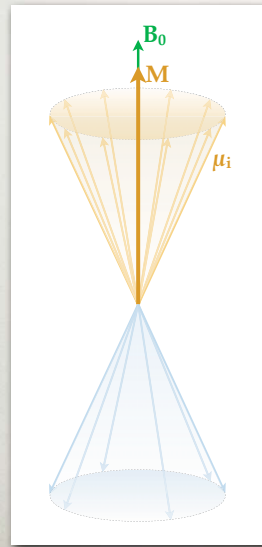
PRECESSZIÓ

Precessziós vagy
Larmor frekvencia:

$$\omega_0 = \gamma B_0$$

MAKROSKÓPOS MÁGNESEZETTSÉG KÜLÖNBÖZŐ ENERGIASZINTEKEN SPINTÖBBLET MIATT

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópos mágnesezettség

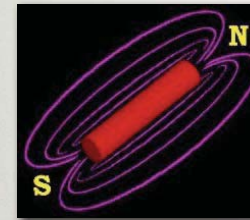
Alacsony energia állapot
proton esetében parallel

Magas energia állapot
proton esetében antiparallel

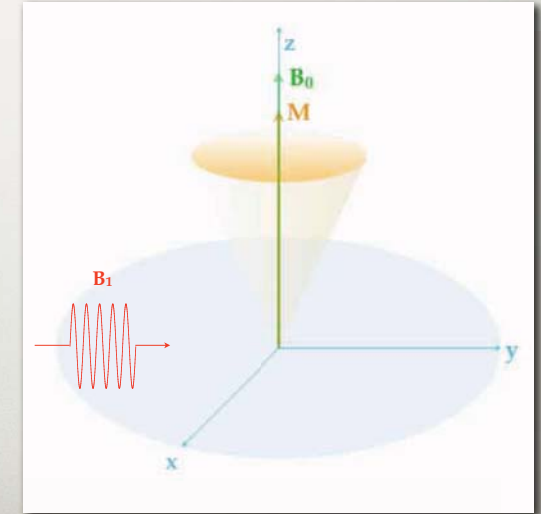
GERJESZTÉS

RÁDIÓFREKVENCIÁS ELEKTROMÁGNESES SUGÁRZÁSSAL

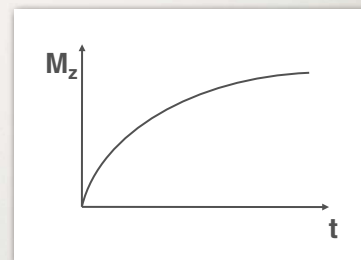
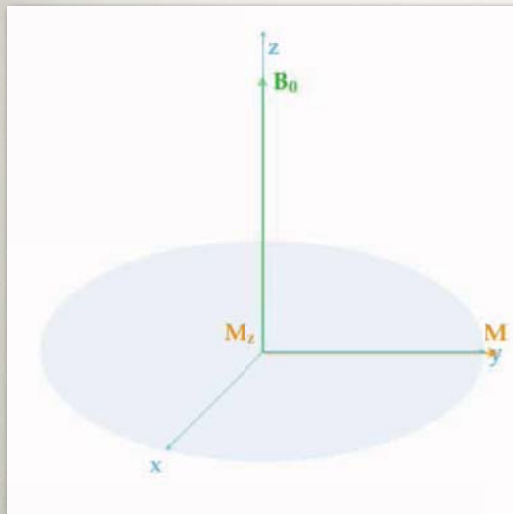
Rezonancia feltétel: Larmor frekvencia

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópos mágnesezettség
 B_1 = besugárzott rádiófrekvenciás elektromágneses tér

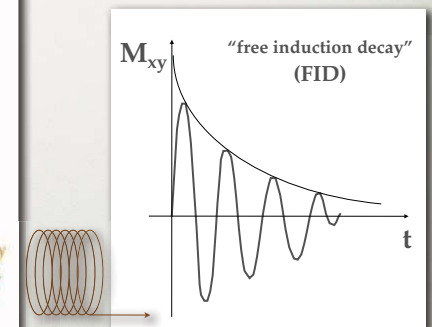
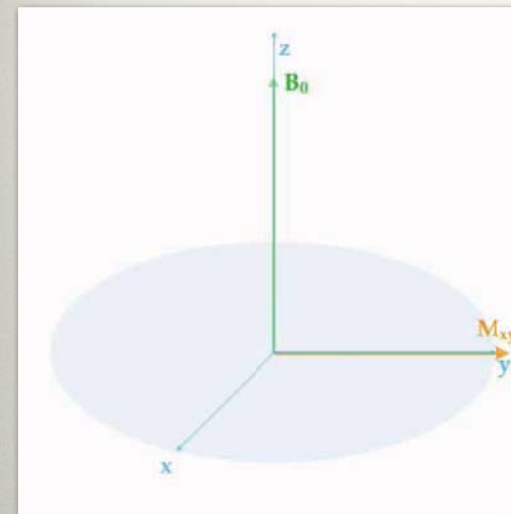

SPIN-RÁCS RELAXÁCIÓ T1 VAGY LONGITUDINÁLIS RELAXÁCIÓ

T1 relaxációs idő:
elemi mágnes (proton) és
környezete közötti kölcsönhatásra utal

SPIN-SPIN RELAXÁCIÓ T2 VAGY TRANZVERZÁLIS RELAXÁCIÓ

T2 relaxációs idő:
elemi mágnesek (protonok)
közötti kölcsönhatásra utal

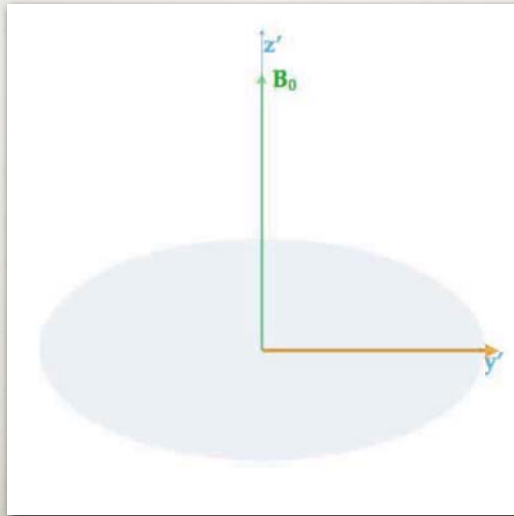
SPIN-SPIN RELAXÁCIÓ

T2 VAGY TRANZVERZÁLIS RELAXÁCIÓ

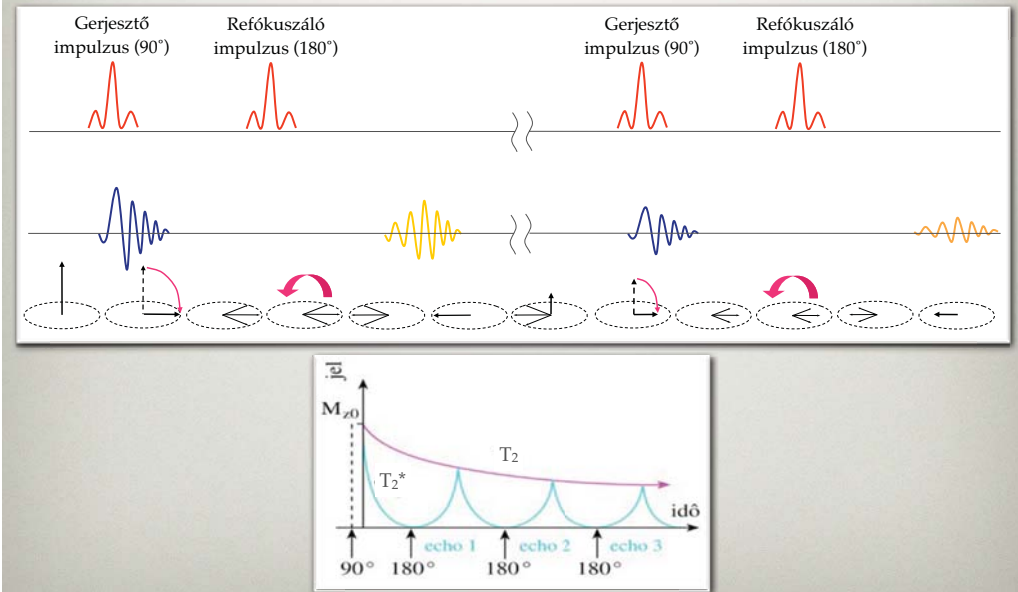
Ismétlődő gerjesztő és relaxációs impulzusok: spin-echo szekvencia

Erwin Hahn, 1949

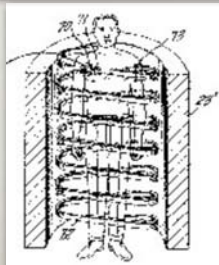
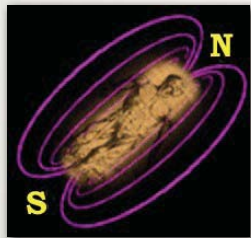

A “SPIN-ECHO” KÍSÉRLET

MRI:

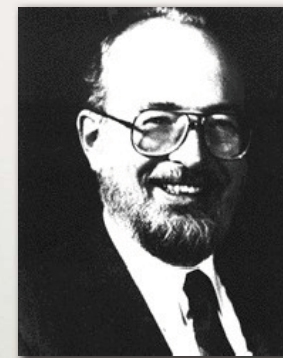
AZ EMBERI TEST MAKROSKÓPOS MÁGNESEZETTSÉGÉT HOZZA LÉTRE

“indomitable”: “a rettenthetetlen”

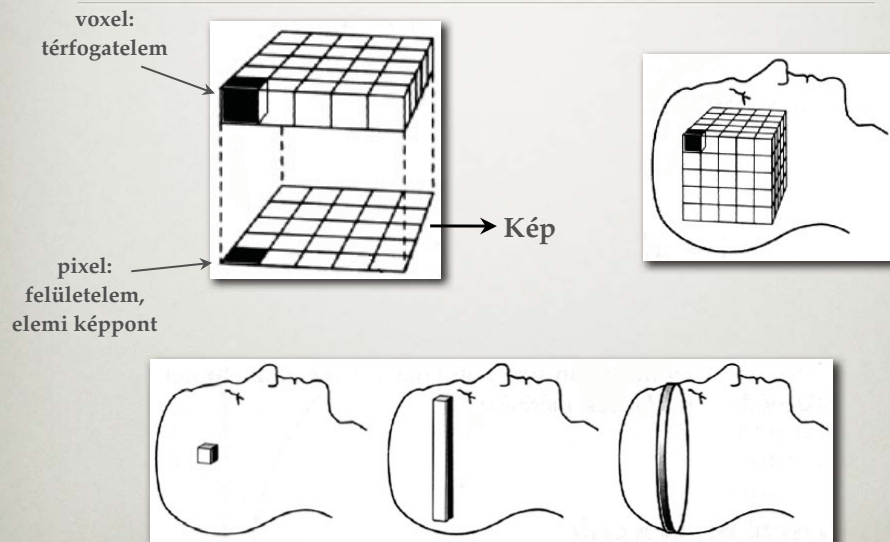
PAUL C. LAUTERBUR

(1929-)

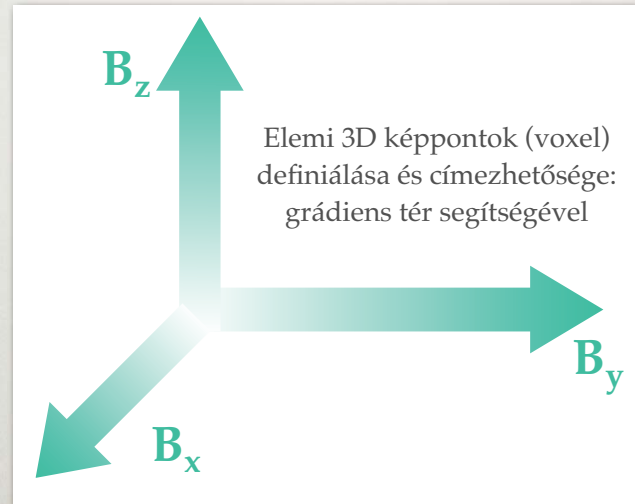

1971: térbeli felbontású NMR kidolgozása

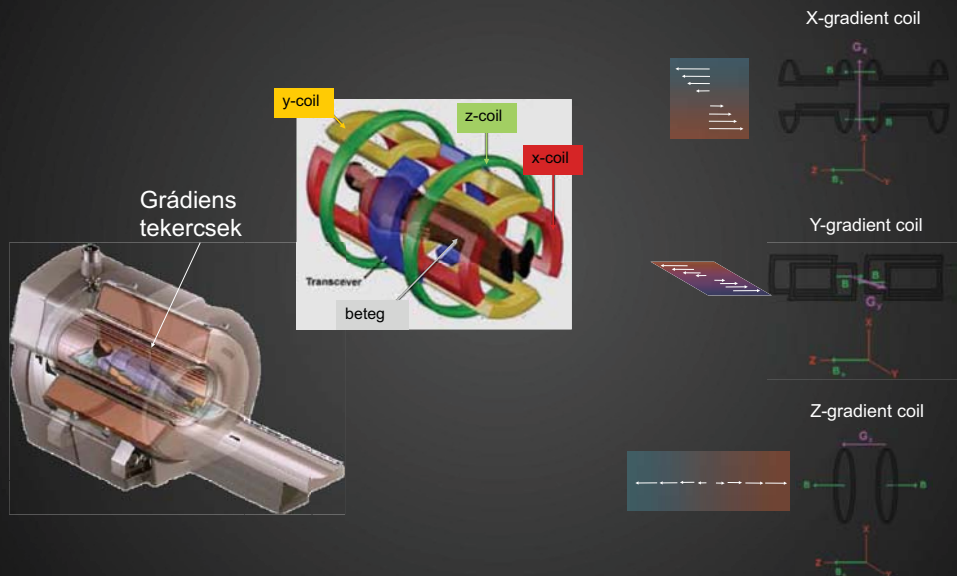
MRI KÉPALKOTÁS I: TÉRBELI FELBONTÁS

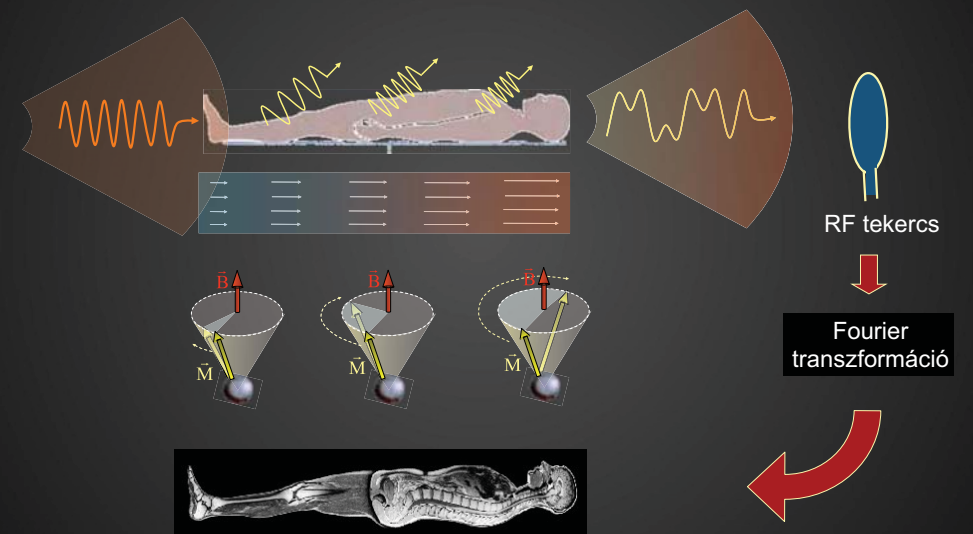
MRI KÉPALKOTÁS I: TÉRBELI FELBONTÁS

AZ NMR JEL TÉRBELI KÓDOLÁSA: MÁGNESES TÉRGRÁDIENSEK

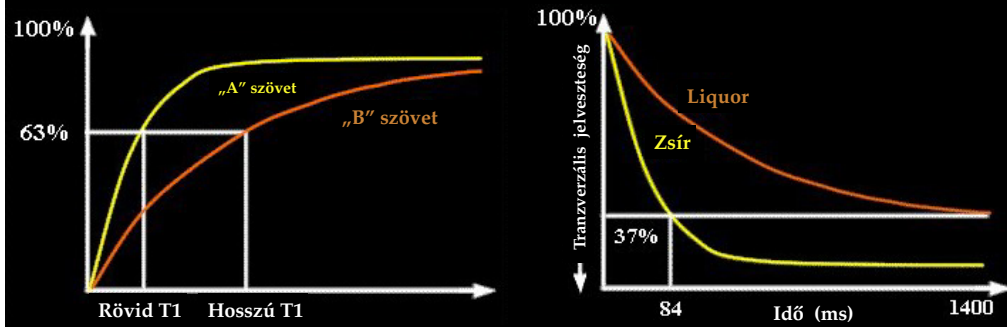
NMR JEL TÉRBELI KÓDOLÁSA: A PRECESSZIÓ FREKVENCIAVÁLTOZÁSÁRA ÉPÜL

MRI KÉPALKOTÁS II:

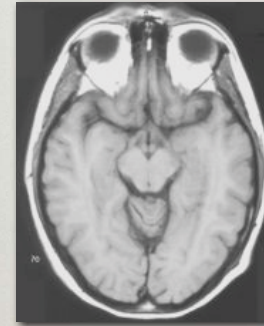
SZÍNFELBONTÁS (KONTRASZT) RELAXÁCIÓS IDŐK ALAPJÁN

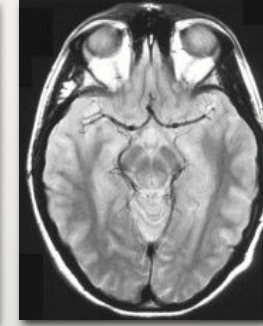
MRI KÉPALKOTÁS II:

SZÍNFELBONTÁS (KONTRASZT)

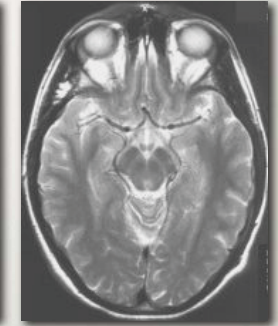
SPINSŰRŰSÉG ÉS RELAXÁCIÓS IDŐK ALAPJÁN

T1-súlyozás

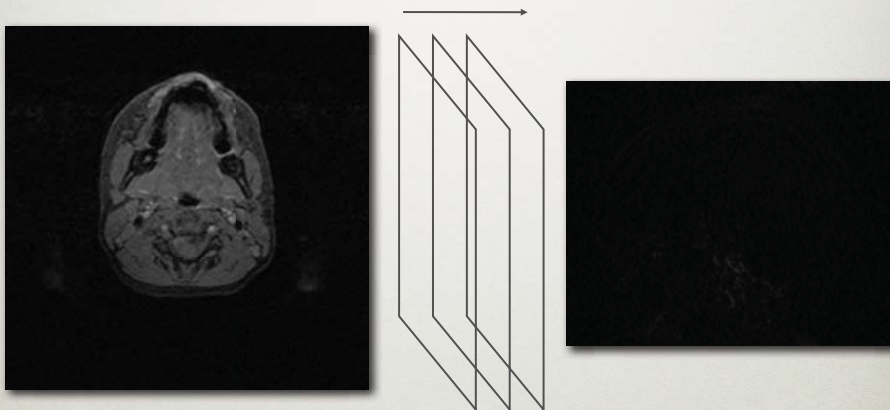
protonsűrűség-súlyozás

T2-súlyozás

MRI:

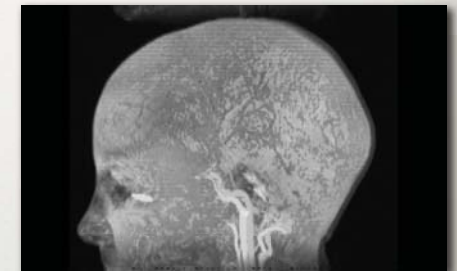
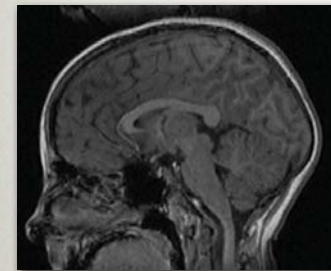
KÉPI INFORMÁCIÓ MANIPULÁLÁSA I

Újraszeletelés merőleges síkban

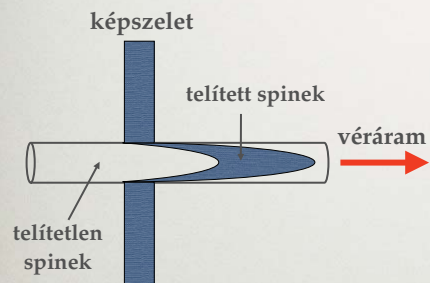
MRI:

KÉPI INFORMÁCIÓ MANIPULÁLÁSA II

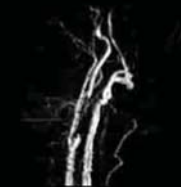

Térbeli projekció
(„volume rendering”)

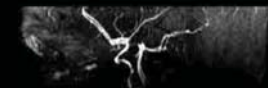
MRI: NON-INVÁZÍV ANGIOGRÁFIA

MRI: NON-INVÁZÍV ANGIOGRÁFIA

arteria carotis

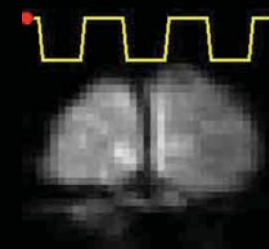
Circulus arteriosus Willisii

MRI MOZGÓKÉP NAGY IDŐFELBONTÁSÚ FELVÉTELEK ALAPJÁN

Aortabillentyű nyílása-záródása

FUNKCIONÁLIS MRI (FMRI) ÉLETTANI FOLYAMATTAL SZINKRON FELVETT NAGY IDŐFELBONTÁSÚ KÉPSOROZAT

Villogó fény hatása a látókéregre

MRI INFORMÁCIÓ SZUPERPONÁLÁSA EGYÉB INFORMÁCIÓVAL (PET)

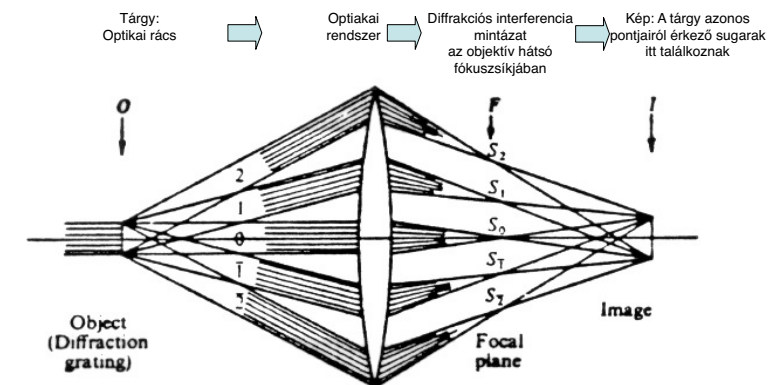
SZUPERPONÁLT MRI ÉS PET KÉPSOROZAT

PET aktivitás: szemmozgatás során
Térbeli rekonstrukció

MIKROSKÓPIÁK

Képképzés a fénymikroszkópban

Diffrakció (fényelhajlás) miatt: pontszerű fényforrás képe "elhajlási korong" (Airy disk)

Legkisebb feloldott távolság (Abbé):

$$d = \frac{0.61\lambda}{n \sin \alpha}$$

Mikroszkópos felbontás javításának lehetőségei

1. Az Abbé-féle képlet paramétereinek javítása

2. Feloldási probléma konvertálása pozicionálási problémává

3. Nem diffrakció-limitált képalkotás

1. Leképezési hullámhossz csökkentése: Elektronmikroszkópia

1. Elektron mint hullám,
De Broglie (1924):

$$\lambda = \frac{h}{mv}$$

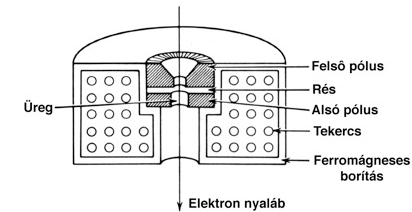
λ =elektronhoz rendelhető hullámhossz
 h =Planck állandó
 m =elektron tömege
 v =elektron sebessége

2. Elektronnyaláb leképezése
mágneses lencsével

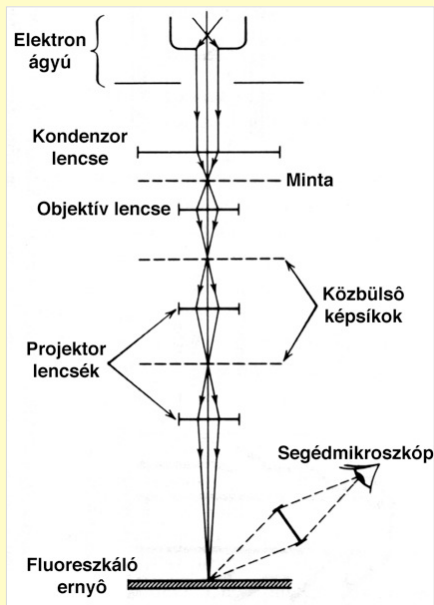
$$F = eBV_e \sin \alpha$$

F =elektronra ható erő
 e =elektron töltése
 B =mágneses térerő
 V_e =elektron sebessége
 α =elektron és a mágneses tér által meghatározott szög

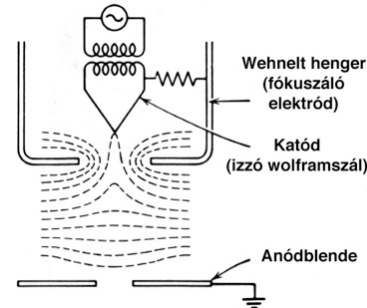
Mágneses elektronlencse:
benn az elektronnyaláb spirális

Az elektronmikroszkóp felépítése

Sugárforrás: elektronágyú

Nagyvákuum: 10^{-2} Pa

Feloldóképesség és kontrasztképződés az elektronmikroszkópban

A. Elméleti feloldóképesség:

módosított Abbé-képlet (kis α szögekre)

Elektronok sebessége (100000 km/s) alapján $d=0.005$ nm

$$d = \frac{\lambda}{\alpha}$$

B. Valódi feloldóképesség: kis NA által limitált, ~ 0.1 nm.

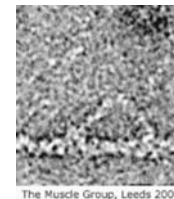
A kis NA miatt azonban "hatalmas" mélységélesség (több μ m).

C. Biológiai gyakorlati feloldóképesség:

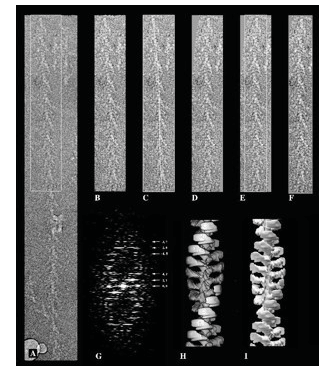
metszetvastagság 1/10-ed része.

D. Kontrasztképződés: elektronszóródás alapján

Kontrasztfokozás: elektrondenz festékek használata

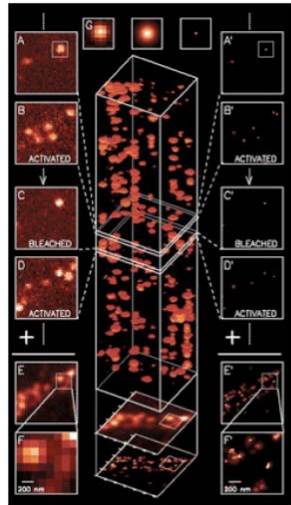

Krio-elektronmikroszkópia,
partikulum-analízis
képrekonstrukció

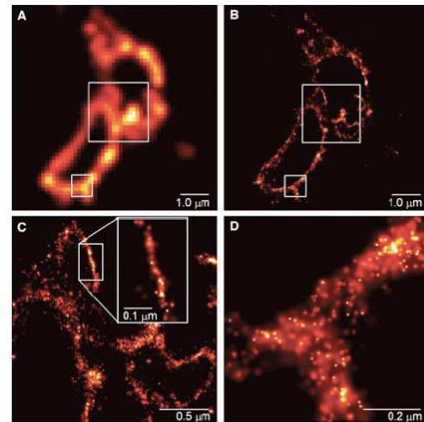

3. Feloldási probléma konvertálása pozicionálási problémává

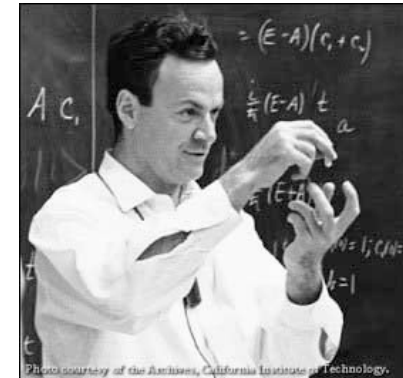
Photo-Activated Localization Microscopy (PALM)

CD63, lizoszóma transzmembrán protein

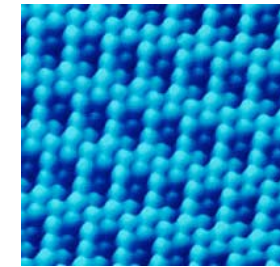

3. Nem diffrakciólimitált mikroszkópia Atomerőmikroszkópia, AFM

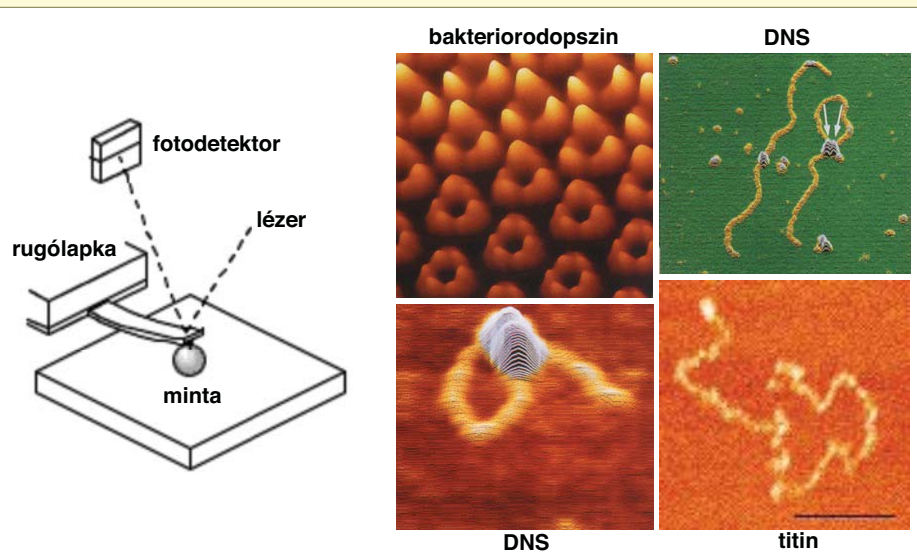
Richard P. Feynman:
"There is plenty of room at the bottom"
1959. december 29.

Oxigén atomok rhodium
egy kristály felületén

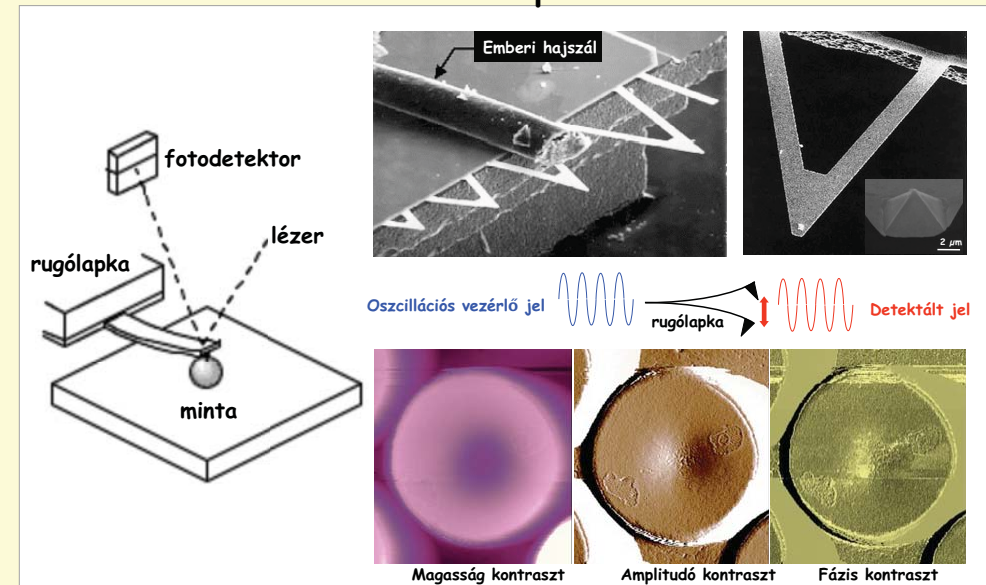

a "nanovilág" léptéke:
1 nanométer

Atomerő mikroszkóp (Atomic Force Microscope = AFM)

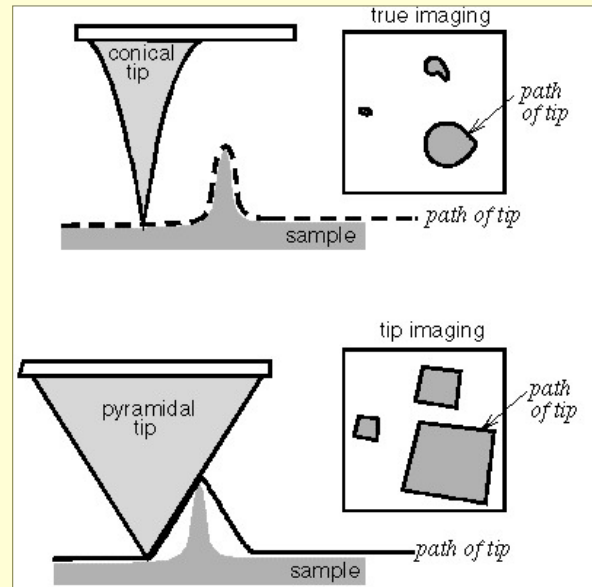

AFM alapok Pásztázó képalkotás

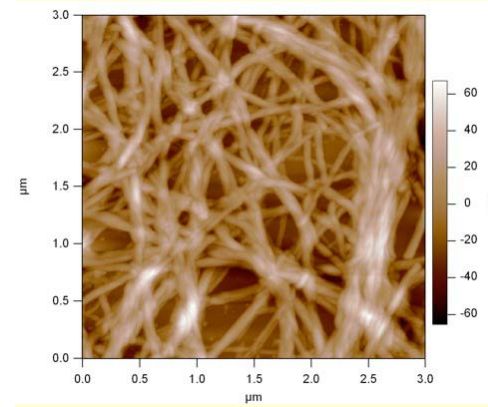

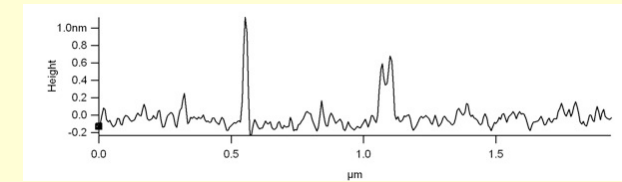
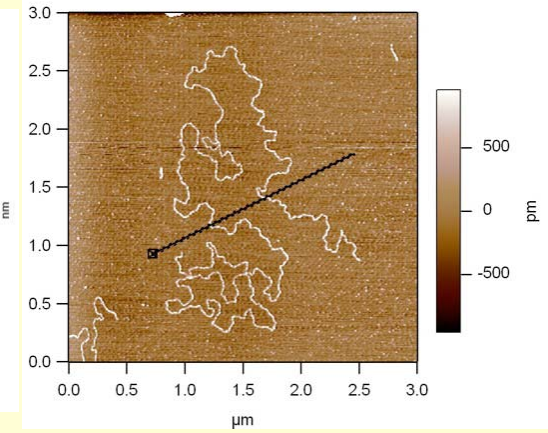
Képkötési hibák, felbontás

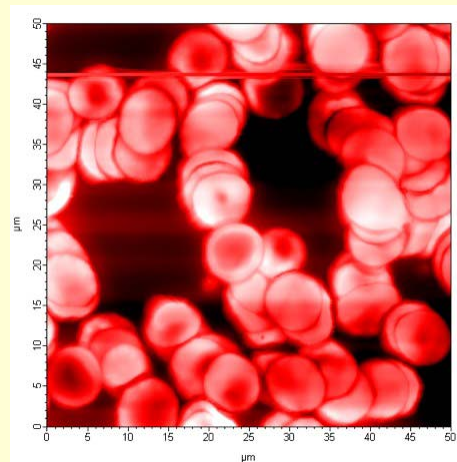
Béta-amyloid fibrillumok

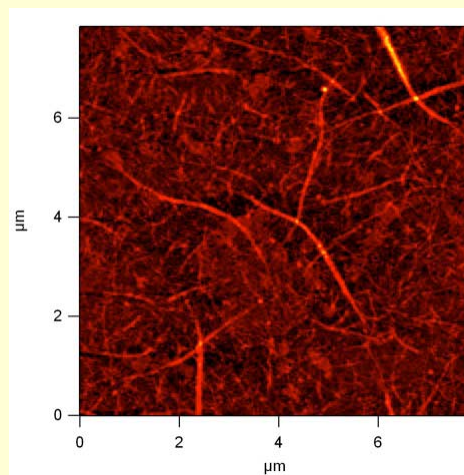
DNS

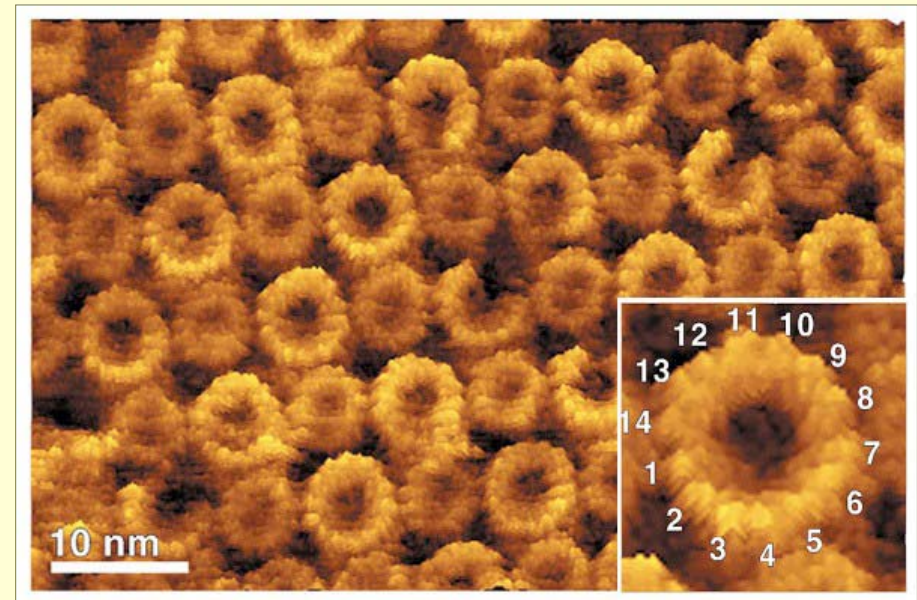
Vvt kenet

Fibrin hálózat

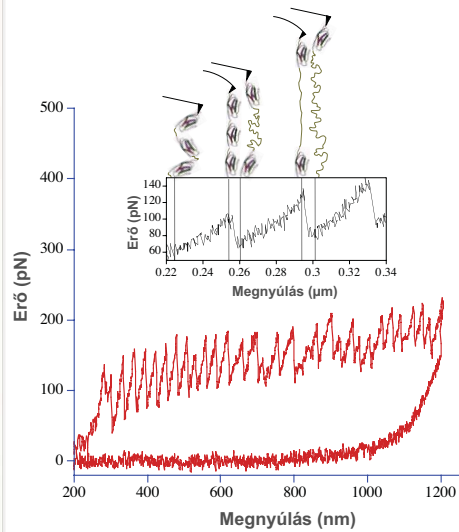
Képek: ATP-szintáz

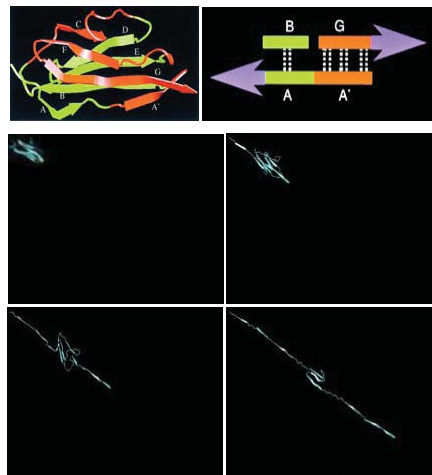

Molekulamanipulálás AFM-mel

Egyedi molekula erőspektroszkópia

Erő-fűrészfogak: mechanikailag stabil domének nem-kooperatív kitekeredése

Nanoindentáció, nanolitográfia

Lithos: kő, gráfia: rajzolni

